

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XVIII—XIX

BELGRADE
1987—1988

BALCANICA XVIII—XIX, Београд 1987—1988, 9—453.

2) Изражавање безличног субјекта на различите начине: а) употребом трећег лица множине („кажу“); б) употребом неодређене заменице *неко* или именице *човек*; в) употребом другог лица јединине и т.д.

Опис балканске лексике започиње такође у знаку Шалерових дихотомија. Наводи се његова подела лексичких подударности на паралелизме *првог* и *другог* степена која одговара подели на примарне и секундарне балканизме. Посебну пажњу аутор је посветио интересантном питању на који су начин поједини термини доспели у разне балканске језике. У одређеним случајевима позајмљивање није било непосредно, као што је, по ауторовим речима, случај са латинизмима у словенском који су дошли преко Цариграда (као нпр. DENARIUM > балканослов. *динар*, арапско-перс. турско *dinar* који показују грчки фонетски лик (лат. E > грч. »i«) византијског *δηνάριον* стр. 96), или чак преко турског (као нпр. балканослов. *манџа* из ит. *manġia*, алб. *dutep* из ит. *timone* „кормило“, општебалк. *кангар* из лат. CENTENARIUM, који показују турско посредништво, стр. 105). Приказ лексичких паралела извршен је селективно. То је учињено како у случају хипотетичке старобалканске лексике, тако и у односу према сваком од балканских језика. Лексичким примерима дат је преважно илустративан смисао — да употпуне слику о кулурним контактима које је Полу-

острво преживело током своје историје.

Своје место у овој књизи добила је и фразеологија. Иако аутор на почетку излагања фразеолошких веза искључује српскохрватски и турски из овог прегледа, можемо да зажалимо што му материјал нашег језика није био боље познат зато што се у том случају не би десило да међу следећим фразеологизмима не наведе и српскохрватски пример: буг. *отвори ми се ишчах*, рум. *mi s'a deschis poftă*, алб. *m'u hap oreksi*, нгр. *звоиџе њ дреџи мрџ* „отвори ми се аштит“; конструкција *извадити и дати наре* „платити“ — упор. нпр. рум. *scoase și dete o pungă de bani* „извади и даде врећу пара“; нгрч. *πῶς βῆ*, рум. *sit, ni*, буг. *како не* „како (да) не“.

Ништа мање детаљно од претходних, последње четврто поглавље се састоји од ових делова: 4.1. Улога субстрата (илирског, трачког, стварање албанског језика и т.д.); 4.2. Грчки и латински на Балкану (у оквиру њега су посебно обрађена питања источног латинитета, стварања румунског језика, Византије и Балкана); 4.3. Улога словенске компоненте (која је из основа променила до садашњи изглед Полуострва); 4.4. Улога турске компоненте; 4.5. Улога унутрашњих миграција.

Шта би још могло да се каже о делу Е. Банфија? Свакако треба поменути и богату библиографију о балканској лингвистици приложену на крају књиге.

Вања Станишић

Милодраг М. Петровић, СТУДЕНИЧКИ ТИПИК И САМОСТАЛНОСТ СРПСКЕ ЦРКВЕ, Горњи Милановац 1986, 182+[1].

У нашој историографији постоји мноштво чланака, узгредничког осврта и бележака о Студеничком типичу — *Образнику свегао Сави српскога*, како гласи

наслов најстаријег сачуваног примерка овог драгоценог српског рукописа средњег века. О типичу се говорило са разних становишта, али се у његовој са-

држини није тражила основа и зачетак рада светог Сава на успостављању аутокефалности Српске православне цркве. Управо, бачо то садржи раправа др Петровића.

Поред жеље да обави свој посао др Петровић је имао све услове да тај посао обави ваљано. Своје занимање за средњовековну српску и грчку историју показао је још као студент теолошког (1964) затим и Правног факултета (1970) у Атини. Ту је тако лепо савладао грчки језик да је и докторску тезу објавио на грчком (*Номоканон у 14 грана и византијски коментатори*; Атина 1970). Стално учећи, навикавајући се да наше и византијске црквеноправне и остале изворе проучава уауљајући се у њих с посебном пажњом и савлађујући досадашње резултате наше и стране историографије — др Петровић се латио ни мало лаког посла.

Да би приказао развој самосталности Српске цркве и однос ове цркве и Цариградске патријаршије, др Петровић је обухватио раздобље од око 170 година, стављајући у средиште пажње три главне теме:

Црквенодржавна идеологија светог Сава у Студеничком типиксу; Историјско-правна страна Хоматијановог писма „најпречаснијем међу монасима и сину великог жупана Србије кир Сави“; Повеља — писмо деспота Јована Угљеше из 1368. године о расколу и измирењу Српске и Цариградске цркве.

На крају су донети текстови главних извора, ликовни прилози и потребни регистри.

др Петровић је пошао од тога да је свети Сава имао основну мисао: да се српска осамостаљена држава довољно издигла — и даље, ће се издизати — и она мора да има и своју осамостаљену цркву. И док су историчари најважнији Савин потхват везивали за 1219. годину, др Петровић је почетак рада светог Сава на осамостаљену српске цркве запазио у одредбама Студеничког ти-

пика, Савиног дела, насталог петнаестак година пре 1219. године.

Да расветли редослед збивања почев од пада Византије 1204. године, др Петровић је, идући за својом основном мисли, управо пратио делање светог Сава у оквиру општих догађаја. Метод рада др Петровића био је једноставан: претресање онога што је досадашња наука усвојила о делању светог Сава и осврт на оно што о томе сведоче извори. Из те стрпљиве анализе произашло је ово: Свети Сава се прво постарио да у Солуну 1204. године добије достојанство архимандрита. Већ пре преноса моштију светог Симеона (Немање) у Студеницу 1206. године Сава је саставио Студенички типик, којим је у Студеници створио упориште за изградњу самосталне Српске цркве. Наиме, Сава је у Студенички типик унео одредбу да манастиром Студеницом управља архимандрит, кога бира тело независно од охридског архиепископа, тада надлежног за Србију. Истом је Сава назначио српскога краља (!) да води бригу о Студеници и бди над њом. Како су се приликом осликовања овог манастира тада на фрескама јавили српски називи (не више грчки), значи да је у праксу Сава увео и ову новину. Пошто је Сава одредио српског краља да бди над манастиром (а брат му Стефан још био само велики жупан), јасно је да је Сава још тих година имао план о проглашењу Србије краљевином, што ће се и догодити тек 1217. године. Затечени игуман Студенице Грк остао је и даље у манастиру, али је Сава, имајући већ достојанство архимандрита, преузео руковођење манастиром. Све ове новине, произишле, углавном, из Савиног Студеничког типика, управо су представљале планско издавање српске цркве из Охридске архиепископије. Чин 1219. године био је коначно признање већ настале ситуације и признање Сави да као новопризнати архиепископ у Никеји води осамостаљену српску цркву.

Свети Сава је пошао у Никеју зато што је никејски патри-

јарх већ био прибавио назив васељенског патријарха, а што је био признао још раније и охридски архиепископ Димитрије Хоматијан. Због овог Хоматијановог признања оно његово писмо светом Сави није могло да се заснива на канону.

Димитрије Хоматијан је у свом писму Сави, поред осталог, рекао да је Саву „поробила љубав према отаџбини“. Ово признање Савиног непријатеља најбоља је оцена Савиног дела како на црквеном пољу тако и на државном, као и на опште културном пољу. Осамостаљење српске цркве и увођење српског језика у књижевности и правној пракси управо су обезбедили успон српске народносне свести, а Сави признање учитеља српског народа — све до данас. Ово Савино дело је тим веће што се уздицање народне српске цркве и српске народносне културе у свој ширини збивало у време док је у Европи владала дубока латинштина, народносно обезбојена.

Продор цар Душанове војске у вансрпске крајеве, у византијске провинције, није увек значило и посрбљавање црквеног руководства у освојеним простори-

ма, па ипак то дело српског патријарха није наишло на одобравање од стране свих српских кругова. На Србе је тешко пала анатема Цариградске цркве. То и оправдава што је деспот Јован Угљеша 1368. године олако предложио измирење цркава, а што је обављено тек 1375. године. Цео овај посао око измирења цркава др Петровић је пропратио широким расветљавањем појединости, почев од тога зашто Цариградска црква није могла да преузима канонске кораке против проглашења Српске патријаршије 1346. године па до тога како је текст Угљешине повеље за измирење управо настао у Цариграду а Урош га је само потписао и то на српском.

У додатку основном тексту, поред осталог, донети су текстови Доментијановог писма Сави и његов превод, као и текст повеље — писма деспота Јована Угљеше.

Студија др Петровића свакако не изазвати историчаре да провере своје ставове, а свакако, изазваће и измене неких досадашњих закључака у оквиру теме коју је др Петровић обрадио.

Јеремија Д. Митровић

Topkapı Sarayı Müzesi Osmanlı Saray Arşivi Katalogu, FERMANLAR I. Fasikül, No E1 — 12476, Hazirliyanlar Ord. Prof. İsmail Hakki Uzuncarsili, Em. Kur. Alb. İbrahim Baybura, Ülkü Altındag, Yayına hazırlayan Ülkü Altındag, T. C. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu, VII, Dizi — Sa. 81. Türk Tarih Kurumu Basimevi, Ankara 1985, 105.

Die bedeutenden Dokumente ihrer Zeit bewahrten die osmanischen Herrscher in der kaiserlichen Schatzkammer (Hazine-i Hümayün). Die Anfänge der Schaffung eines osmanischen kaiserlichen Archivs (Hazine-i Hümayün evraki) sind jedoch neuen Datums. Aus dem alten Gebäude der Schatzkammer wurden sie während der Zeit seiner Rekonstruktion (1914) zuerst in die kaiserliche Bibliothek gebracht,

und besondere Räume erhält das Archiv erst im Jahre 1962. In der Zwischenzeit trug man auch die Dokumente aus den übrigen Palastabteilungen zusammen. 1933 begann man mit der Ordnung dieser Papiere. Es wurde auch Hilfe von außen angefordert, so daß man 1937 den ungarischen Experten L. Fekete ins Land rief. Er schlug vor, die Dokumente in zwei Hauptgruppen zu unterteilen: Akten (evrak) und Verzei-